

ETT BIDRAG TILL TEORIN OM DET SVENSKA PERFEKTUMS UTVECKLING

GENOWEFA SADALSKA

ABSTRACT. [A Contribution to the theory on the development of the Swedish perfect tense] An attempt is made to account for the development of the Swedish perfect tense. The analysis is based on Kuryłowicz's theory on the origin of temporal categories. The Swedish perfect tense is derived from periphrastic present constructions which denote present states resulting from past events. The constructions tend to develop the temporal meaning of Past (Praeteritality while gradually reducing that of Present (Presentativity). This development is caused by the processes of delexicalization and grammaticalization. The Swedish perfect tense, however, has not yet reached the stage of pure Praeteritality though in certain contexts it can already be determined by temporal adverbs primarily referring to the Past.

1. INLEDANDE ANMÄRKNINGAR

Även om många forskare har sysslat med perfektum i svenskan finns det inte någon adekvat förklaring till denna kategoris uppkomst. Det saknas alltså en förklaring som också skulle ge en referensram för beskrivningen av hur perfektum fungerar i det svenska språkmedvetandet. För att riktigt beskriva hur kategorin fungerar, såväl diakroniskt som synkroniskt, krävs en lämplig språklig tidsteori (tempusteori). Den tidsteori som har konstruerats av Jerzy Kuryłowicz tycks fylla detta krav. Den gör det möjligt att adekvat uppfatta tidsfenomenets väsen ur huvudsakligen diakronisk men även synkronisk synvinkel och kan därför vara ett passande beskrivningsredskap.

Fastän den problematik som Kuryłowicz sysslar med många gånger varit föremål för diskussion i den svenska lingvistiska litteraturen, har ingen hänsyn tagits till Kuryłowicz' teori vid beskrivningen av det temporala systemet i svenskan. Det kan förefalla märkligt att Kuryłowicz' teori hittills inte har uppmärksamats på svenskt område.

Tidsproblematikens komplexitet beror på att vi i den språkliga verkligheten har att göra med en återspeglning av den reella tiden, en återspeglning som är olika i olika språkgemenskaper och som kan uppvisa rätt stora skillnader. Dessutom observeras även i samma gemenskaps diakroniska språkutveckling en föränderlighet i återspeglningen av den reella tiden.

2. PRESENTATION AV KURYŁOWICZ' TEORI

I det följande ges en presentation av huvudprinciperna i Kuryłowicz' teori om utvecklingen av grammatiska temporala kategorier. Sin teori har Kuryłowicz lagt fram i: Kuryłowicz 1964; 1968; 1971; 1977.

Kuryłowicz' teori grundar sig på följande postulat:

(i) Tempusformer för dåtid och framtid förnyas ständigt genom konstruktioner som är presentiska till sitt ursprung och följatlingen syftar på taltiden.

(ii) Tillkomsten av nya tempusformer beror på behovet av mera expressiva former för dåtid och framtid. Nutidsformer uppfattas som mera aktuella och därmed mera expressiva på grund av sitt nära samband med talsituationen och talögonblicket.

(iii) Utvecklingen av perfektum, pretentum och futurum bör betraktas i samband med uppkomsten och försvinnandet av grammatiska kategorier i språket.

(iv) Utvecklingen av språkkategorier sker genom grammatikaliserings- resp. lexikaliseringsprocesser.

(v) Grammatikaliserings- resp. lexikaliserings- graden kan uppfattas som två motsatta poler av samma företeelse och skiljer sig endast till graden. Grammatikaliserings- resp. lexikaliseringsgraden bestäms av förhållandet mellan betydelseomfång och användningsomfång. Grammatikaliserings- graden innebär en utvidgning av användningen och samtidigt en begränsning av betydelseområdet hos en språklig kategori, medan lexikaliserings- graden utgör en motsatt process. Språkliga kategorier kan följaktligen uppnå olika stadier av grammatikaliserings- resp. lexikaliserings- graden. De rör sig mellan de två polerna. Den lägsta lexikaliseringsgraden betyder den högsta grammatikaliseringsgraden och tvärtom.

(vi) Utvecklingen av perfektum, pretentum och futurum i olika språk, både moderna och äldre, uppvisar samma regelbundet återkommande grundmönster och kan därför betraktas som typisk och universell. Perfektum förs tillbaka på perifrastiska presentiska konstruktioner som betecknar ett nutida tillstånd frambringat av en förfluten handling och futurum på perifrastiska modala konstruktioner som uttrycker handlingens nutida löfte, föresats eller plikt och tvång.

(vii) Utbildningen och förnyelsen av temporala grammatiska kategorier sker genom hänvisning till temporala deiktiska element i kommunikationssituationen, dvs. till talögonblicket.

Utvecklingen av perifrastiska tempusformer som är av lexikalisk natur till grammatiska tempusformer uppfattas som en grammatikaliseringsprocess, och den beror på inskränkningen av konstruktionens lexikaliska betydelse så att den kan få större användning.

Kuryłowicz urskiljar fyra utvecklingsetapper hos perfektum, vilka innebär kon-

struktionens successiva delexikalisering och samtidigt en utvidgning av dess användningsomfång:

1. Den nya formen bildas som en kontextuell variant av presens och betecknar ett tillstånd i nutiden som har uppstått till följd av en tidigare handling.
2. Konstruktionen betecknar en handling som är tidigare en talögonblicket samt ett därav följande resultat.
3. Konstruktionen betecknar en handling som är tidigare än talögonblicket men som har anknytning till talögonblicket.
4. Konstruktionen betecknar en ren dåtidshandling som inte är knuten till talögonblicket.

Utvecklingen resulterar i att det gamla preteritum trängs undan av det nya perfektum.

Sitt teoretiska system exemplifierar Kuryłowicz med uppkomsten av perfektum i engelskan jämfört med tyskan och franskan (Kuryłowicz 1968: 8–12):

Ettapp 1

Tillståndsbeteckning kunde uttryckas genom konstruktionerna:

- a) *have* i pres. + akkusativobjekt + passivt preteritum particip av transitiva verb

Ex: *He has a horse bought.*

He has a book written.

- b) *have* i pres. + passivt preteritum particip av transitiva verb + akkusativobjekt

Ex: *He has a bought horse.*

He has a written book.

Konstruktionerna skiljer sig ifråga om ordföljen. En begränsning i användningsomfånget uppvisar både verb och akkusativobjekt som bildar den här konstruktionen. Endast transitiva verb kan förekomma och de kan bara förbindas med sådana substantiv som bildar komplement till verbet *have* 'ha, äga', dvs. som utgör resultat bestående efter handlingens utförande. Som framgår av de ovan nämnda restriktionerna är följande förbindelser omöjliga:

**He has spoken words.*

**He has suffered misfortunes.*

**He has fought battles.*

Ettapp 2

Handlingsmomentet skjuts i förgrunden och resultatsbetecknandet träder i bakgrunden. Betydelsen hos de båda konstruktionerna differentieras och förbinds med en fast ordföljd. Preteritum participet kan inta positionen efter det finita verbet och före akkusativobjektet: *He has bought the horse.* Detta betyder att preteritum parti-

cipet får ett närmare samband med det finita verbet. Konstruktionens betydelse förskjuts från betecknandet av ett nutida tillstånd till betecknandet av en tidigare handling som framkallat tillståndet. Genom den här förändringen kan konstruktionen utsträckas till alla transitiva verb oavsett verbens direkta objekt. Placeringen av preteritum participet efter akkusativobjektet – typen *He has the horse bought* – uttrycker participets samhörighet med objektet. Konstruktionen har bevarat betydelsen av ett nutida tillstånd som förorsakats av en tidigare handling.

Etapp 3

Tillståndsbetecknandet trängs så småningom bort och i förgrunden står betecknandet av en handling som är tidigare än talögonblicket men som fortfarande har anknytning till talögonblicket.

I den här etappen uppträder en ny form bredvid konstruktionen med *have* + preteritum particip, det s.k. "Present Perfect Continuous":

I have been writing, som övertagit *have* – konstruktionens funktion 1 och 2.

Etapp 4

Perfektformen utbreder sig på bekostnad av preteritum, en ren dåtidsform, som härleder sitt ursprung från indoeuropeiskt perfektum med tillståndsbetecknande. Den här etappen har engelskt perfektum ännu inte uppnått enligt Kuryłowicz, men den har däremot genomförts i franskan och i sydtyska dialekter.

3. TILLÄMPNINGEN AV KURYŁOWICZ' TEORI PÅ UTVECKLINGEN AV PERFEKTUM I SVENSKAN

Det perifrastiska perfektum utgör en nybildning i de germanska språken och har sina rötter i urgermanskan. Perfektum utvecklas på följande sätt i svenskan:

Etapp 1

I urnordiskan och i den tidiga fornsvenskan finns en konstruktion som betecknar ett nutida tillstånd såsom resultat av en tidigare handling. Den är uppbyggd av:

hava i pres. + akkusativobjekt + passivt preteritum particip¹ av transitiva terminativa verb i kongruens med akkusativobjekt

Ex.: *Hann havir häst köptan.* (Wessén 1965:128)

Hann havir mik sändan. (ibid.)

Hann havir borg brutna. (ibid.)

Stein haviR rettan (Västermanlands runinskrifter nr 15, efter Wessén 1965:129)

¹ Jag har valt att använda termen "preteritum particip" och inte den nu mera vanliga perfektparticip". Beteckningen "preteritum particip" återger, enligt min mening bättre den temporala dåtidsbetydelse som från början förbands med denna konstruktion

... oc huar eig hauir noet celler garþæ bygdæ böte tua öre. (Yngre Västgötalagen 209:15, efter Johannisson 1945:12)

Nu sitær hussætisman i sokn, þæn hus leght hawær ... (Upplandslagen, efter Wessén 1969:18)

Miin thiänistaqwinna hawer mik forsmadha. (Medeltidens Bibelarbeten 1, efter Wessén 1965:129)

Konstruktionen har en komplex uppbyggnad. Verbet *hava* i presens är ett finit verb med den självständiga betydelsen 'ha, äga'. Det förmedlar både den grammatiska informationen om nutid och den lexikalska om ett tillstånd. Verbet fungerar ensamt som predikat till satsens subjekt, handlingens utövare. Predikatet ingår en transitiv förbindelse med ett objekt som består av ett substantiv i akkusativ och ett underordnat attributivt led i form av ett passivt preteritum particip. Objektet fyller en dubbel funktion. I den transitiva *hava*-konstruktionen står det som direkt objekt till predikatsverbet. I förbindelse med preteritum participet är det både huvudord determinerat av participet och samtidigt direkt objekt till participet. Participet intar här vanligen platsen efter objektet, vilket hänger samman med dess ställning i satsen. Det efterställda participet är mera självständigt och främhävt (Wessén 1965:106–112). Passivt preteritum particip kan bara bildas av transitiva terminativa verb, vilket står i samband med den roll och betydelse som det har i *hava*-konstruktionen. Preteritum participet är ett slags verbaladjektiv, dvs. förenar i sig både adjektivisk och verbal betydelse. I den första funktionen uppträder det som predikativt attribut till objektet, vilket kommer till uttryck i kongruensen mellan de båda leden i fråga om kasus, numerus och genus. Som adjektivattribut betecknar preteritum participet en egenskap hos det substantiviska huvudordet och som verbform associerar det egenskapen med en handling. Användningen av endast transitiva terminativa verb i participfunktionen förutsätter en handling som är preterital och resultatativ och ett objekt som utgör handlingens resultat. Utövaren av denna handling är inte angiven, alltså okänd, och participet har därför passiv betydelse. Konstruktionen innehåller alltså två handlingar med olika status i satsen. Huvudhandlingen som är uttryckt genom det finita verbet *hava* i presens med objektsbestämning betecknar ett nutida tillstånd hos satssubjektet. Den andra handlingen uttryckt av passivt preteritum particip av transitiva terminativa verb och objekt står i bakgrunden. Participformen framhåller handlingens resultat. I *hava*-konstruktionen sätts den förflutna handlingen i förbindelse med ett nutida tillstånd på så sätt att det nutida tillståndet ses som resultat av den förflutna handlingen.

Av de ovan nämnda betydelserna och relationerna följer restriktioner i *hava*-konstruktionens användning. I konstruktionen kan bara ett passivt preteritum particip av transitiva terminativa verb ingå. Valet av objekt är determinerat av både

² Exemplet är inte helt entydigt: 'leght' kan här med hänsyn till formen anses vara både particip och supinum. De syntaktiska förhållandena är inte heller avgörande. Johannisson (1945:12) fattar 'leght' som particip och motiverar sin uppfattning sålunda: "parallellismen mellan *hus .hawær* och *sæpællr fæ hawær* gör det möjligt att också här betrakta objektet (*hus*) som bestämning till *hava*. Participet *leght* måste då fattas som bestämning till *hus*, dvs. övervägande adjektiviskt."

den lexikaliska betydelsen hos verbet *hava* och den transitiva och terminativa betydelsen hos de verb av vilka preteritum participet är avlett. I den dubbla objektsfunktionen kan således bara sådana substantiv förekomma som å ena sidan betecknar föremål "ägda" av satssubjektet och å andra sidan uttrycker ett resultat framkallat av den participiella handlingen. Konstruktionens beståndsdelar bevarar sin fulla lexikaliska betydelse och är följaktligen begränsade i sin användning. Pga sin låga grammatikaliseringsgrad kan konstruktionen ännu inte betraktas som en fullvärdig grammatisk temporal kategori.

Förutom *hava*-konstruktionen har fornsvenskan ytterligare en konstruktion för tillståndsbeteckning, vilken består av:

vara i pres. + preteritum particip av intransitiva terminativa verb i kongruens med subjektet.

Ex.: *Nu är skip ut i lepfung gangit.* (Upplandslagen, efter Wessén 1965:130)

Hon är nu swa lankt komin bort. (Flores och Blanzeflor, efter Wessén 1969:48)

Konstruktionen är begränsad till intransitiva terminativa verb. Preteritum participet av intransitiva terminativa verb fungerar här som subjektiv predikatsfyllnad och kongruensböjs efter subjektet, har alltså aktiv innebörd. *Vara*-konstruktionen betecknar ett tillstånd hos subjektet framkallat av verbhandlingen.

Hava- och *vara*-konstruktionerna kompletterar varandra i sin användning. *Vara*-konstruktionen är uppbyggd av intransitiva terminativa verb, vilka pga sin aktiva innebörd inte kan bilda *hava*-konstruktionen; *hava*-konstruktionen används däremot vid transitiva terminativa verb.

Etapp 2

Nästa steg i utvecklingen innebär en betydelse- och formdifferentiering hos *hava*-konstruktionen. Två olika former med två olika betydelser börjar urskiljas och stabiliseras. Hos den ena inträder en betydelseförskjutning och en grammatisk omstrukturering. Den formella omstruktureringen beror på förändringen av syntaktiska relationer mellan konstruktionens beståndsdelar, vilket också resulterar i en förändring av den morfologiska formen. På det syntaktiska planet sker en betydande omvandling: objektsfrasen upplöses och ett sammansatt predikat utformas. Det sammansatta predikatet fungerar som en helhet i förhållande till satsens subjekt. I den ursprungliga konstruktionen utgjorde endast verbet *hava* predikat till satsens subjekt medan preteritum participet hade passiv betydelse, dvs. angav att resultatet av dess handling åstadkommits av en annan okänd agens. Den här förändringen omfattar följande väsentliga moment:

- (i) deattributisering av preteritum participet och dess supinisering.

I den första etappen bildade förbindelsen av substantiv och preteritum particip en enhet vilken fungerade som bestämning till verbet *hava*. Nu lossnar banden inom

denna enhet. Preteritum participet som hittills bestämt objektet förlorar nu sin adjektiviska betydelse till förmån för den verbala och ingår en närmare förbindelse med verbet *hava*. Formellt kommer detta till uttryck i att participet alltid antar neutral form (neutrum singularis) och småningom får sin plats omedelbart efter det finita verbet och före objektet. I den nya funktionen benämns preteritum participet supinum. Övergången av det verbala adjektiviska preteritum participet till supinum innebär en övergång till en annan morfologisk kategori. Samtidigt förändras också den syntaktiska funktionen. Supinet är inte bestämningsord till objektet utan en del av predikatet.

(ii) delexikalisering och grammatikalisering av verbet *hava*.

Det har altså utbildats en predikatsfras bestående av det finita verbet *hava* och supinum. Verbet *hava* fungerar här som hjälpverb och supinum som huvudverb. Detta innebär att verbet *hava* förlorat sin lexikaliska betydelse och blivit en delexikaliserad grammatisk exponent av temporal och modal betydelse. Bäraren av lexikalisk verbal betydelse förblir supinet.

Den syntaktiska omstruktureringen kan man sammanfattningsvis presentera i följande schema:

hava i pres. + (objekt + passivt preteritum particip) → *hava* i pres. + supinum)
+ objekt

En konsekvens av denna utveckling är att *hava*-konstruktionen nu kan utvidga sitt användningsomfång. Valet av objektet styrs nu inte längre av både verbets *hava* och preteritum participets lexikaliska betydelse utan determineras av det sammansatta predikatet, dvs. de lexikaliska informationerna hos de verb vilka kan bilda supinum. För supinum skapas härmed förutsättningar för att det förutom den passiva också kan anta en aktiv betydelse. I supinumfunktionen kan nu uppträda alla transitiva verb, såväl terminativa som durativa. Transitiva durativa verb kunde ursprungligen inte förekomma i *hava*-konstruktionen pga den presentiska betydelsen hos deras particip.

Den grammatiska förändringen av *hava*-konstruktionen åtföljs av en betydelseförskjutning. Medan huvudvikten vid den ursprungliga *hava*-konstruktionen med preteritum participet lades på ett nutida tillstånd samtidigt som den dåtidshandling som framkallat tillståndet låg i bakgrunden, flyttas tyngdpunkten vid den omformade konstruktionen från det nutida tillståndet till den förflutna handling som har medfört tillståndet. Detta betyder att tidsbetydelsen av den genom det sammansatta predikatet uttryckta handlingen har förskjutits till dåtid. Konstruktionen har dock fortfarande kvar informationen om det av denna handling följande resultatet för talögonblicket.

Ex.: *Hann havir häst köptan* → *Hann havir köpt häst*. (Wessén 1965:129)

Hann havir mik sändan. → *Hann havir sänt mik*. (ibid.)

Hann havir borg brutna. → *Hann havir brutit borg*. (ibid.)

Iak hauär pik kallat. (Östgöotalagen, efter Wessén 1965:129)

- Han hauär han slaghit älla sarghat.* (ibid.)
Han hauär sakina uärkat. (ibid.)
Iæk hawær fynd hitt. (Upplandslagen, efter Wessén 1969:21,22)
Nu hawær præstær tyund ok tillaghur fangit. (ibid.)
Swa hafwir Sancte Yrian drakan forwnnit oc draepit i Ihesu Christi nampn.
 (Själens tröst, efter Wessén 1969:37)
Nu hawer han ping stämt. (Södermannalagen, efter Wessén 1965:11)
Nu hauär bonde sinu korne burghit. (Östgötalagen, efter Wessén 1965:15)
þa hauär han brutit gislinga lagh. (ibid.:129)
Sitär man i kirkiu wägh ... dräpar, sargär ällr blopwiti slär;
han hawär brutit kununx efsöre. (Upplandslagen, efter Wessén 1965:130)
Siden han haffuer lesit tiider sine, ... (Ett stort skämt om alla abbotar, efter
 Wessén 1969:67)
Gudh hauer tik giffwü sin oc skæll ... (Visan om Engelbrekt, efter Wessén
 1969:75)
Vi seem then dagh Gudh haffuer os giffwü.
alt nidher til iordhinna at standa. (Morgonpsalm, efter Wessén 1969:79)
The samw viso j haffuin hørt,
hon ær nu komin til ænda.
Hona haffwir Sancte Johannís giort, (ibid.:80)

Hava-konstruktionen med kongruensböjt preteritum particip efter objektet blir kvar som tillståndsbeteckning och är fortfarande vanlig i nusvenskan.

- Ex.: *Gossen hade sina pengar väl gömda.* (Beckman 1968:149)
Han hade ett guldmünt insytt i varje knapp. (ibid.)
Diakonen tycktes ha svaren färdiga och nummerade. (Thorell 1973:219)

Vara-konstruktionen börjar också användas som beteckning för en förfluten handling och ett därav frambringat tillstånd.

- Ex.: *O Herra Gudh, huru ær thet wordhit, at j ærin her?* (Själens tröst, efter Wessén 1969:40)
Ær barn til arffs kumit, þa ... (Upplandslagen, efter Wessén 1969:19/10)
The ... ganga i mörke, sidhan sool är op runnin. (Medeltidens Bibelarbeten 1, efter Wessén 1965:290)

Etapp 3

I den följande etappen undergår *hava*-konstruktionen en vidare förändring vilken gäller såväl a) supinet som b) objektet.

a) Supinet utvidger ytterligare sitt användningsomfång så att det nu kan utsträckas utom till transitiva terminativa och durativa verb också till intransitiva durativa verb. Av det ovanstående framgår att de intransitiva durativerna utgör den yngsta typen. Detta bekräftar även förhållandena i fornengelskan och fornhögtyskan. Som påpekats av Johannisson (1945:14) saknas de intransitiva durativerna helt i fornengelskan före år 1000 och i fornhögtyskan uppträder de sparsamt och mycket sent. Senare, från slutet av 1600-talet kommer supinet att också omfatta intransitiva ter-

minativa verb. Detta sker i samband med att *vara*-konstruktionen undanträngs. *Vara*-konstruktionen användes i fornsvenskan och äldre nysvenskan vid intransitiva terminativa verb för att beteckna handling. Mot slutet av 1600-talet börjar *vara*-konstruktionen i denna funktion gå tillbaka och ersättas av *hava*-konstruktionen. Efter mitten av 1700-talet blir användningen av *vara*-konstruktionen vid intransitiva terminativa verb sällsynt. Den kan bara brukas vid intransitiva terminativa verb i tillståndsbetydelse för att ange det kvarstående resultatet av verbhandlingen och är då huvudsakligen inskränkt till högre stilarter (Johannisson 1945:97-215).

Hava-konstruktionen har således ytterligare ökat sin användning på bekostnad av *vara*-konstruktionen. Denna process har möjliggjorts av två faktorer:

- 1) upphävandet av de ursprungliga begränsningar vilka inte tillät förekomsten av intransitiva terminativa verb i *hava*-konstruktionen
- 2) analogibildning efter den mera frekventa *hava*-konstruktionen på bekostnad av *vara*-konstruktionen

Hava-konstruktionen har härmed utvecklats till en i hög grad grammatikaliserad tempusform. Alla restriktioner på förekomsten av verb i supinumfunktionen har försvunnit. Den perifrastiska perfektformen kan således omfatta alla verb utan inskränkningar, både terminativa och durativa, transitiva och intransitiva.

b) Möjligheten att utvidga supinet till intransitiva verb leder till att *hava*-konstruktionen även kan uppträda utan akkusativobjekt. I den ursprungliga konstruktionen – som framgår ur analysen av de syntaktiska relationerna mellan dess beståndsdelar – var emellertid akkusativobjektet ett nödvändigt komplement. Det kunde utelämnas, men var då underförstått ur sammanhanget. Nu har konstruktionens obligatoriska delar däremot blivit reducerade till det av verbet *hava* och supinum sammansatta predikatet.

Ex.: *hann havlr mer hulpit.* (Wessén 1965:129)

hann havir mist margra manna. (ibid.)

hann havir farit. (ibid.)

han havir livat (sovit, standit). (ibid.)

han uaistr hafR uf uaRit leki 'Han har länge varit västerut' (Södermanlands runinskrifter nr 159, efter Wessén 1965:83)

Hvilkin som see qwinno oc gimas hona till synd, han hafwir nu syndat medh hånne j sino hiarta. (Själens Tröst, efter Wessén 1965:130)

Mit få com i giärpi, fy at garþa hawa længi niþri lighat. (Dalalagen, efter Wessén 1965:300)

huro the hawa liffuat, giort ok farit,

her star thet scriwatt, huru thet hauer warit (Erikskrönikan, efter Wessén 1969:54)

...swa sum fyr hawær gamul siþwæniæ wærit, (Upplandslagen, efter Wessén 1969:17/29)

Vatn skal eigh vændæ af fornu fari aþrum manni til andmarkæ aþruvis æn fyr hauir runnit. (Äldre Västgötalagen 52/18, efter Johannisson 1945:99)

Galtr merchtir ir at þriþia en hann hafr þria vintr fastr gangit (Gutalagen 21/4, efter Johannisson 1945:99)

- Somlige ord genom handeln, när varan har fördrts in, så ha namne kommit in mä* (Columbus "En svensk ordeskötsel" 8/16, efter Johannisson 1945:162)
- Men sedan Armen har kommit hijt in i Saxen, så har mäst varit lata dagar* (Karl XII:s brev till Ulrika Eleonora d.y. 80/16, efter Johannisson 1945:163)
- T. har dödt här af een oförskiemdh Feber* (ibid:59/32)
- Nu har ... Risbärg entel. kommit up till Stockholm* (H.Ch. Nordenflychts brev 1744-63:301/8, efter Johannisson 1945:177)
- Apparemmet har således mitt hopp försvunnit* (Kellgrens brev 1770-86:90/30, efter Johannisson 1945:179)
- Min maga har blifvit bättre* (Leopolds brev 1774-85:138/24, efter Johannisson 1945:180)

Jfr.:

- så hafva de .. dödt, så snart de kommit dit* (N.M. Köpings reseberättelse bearb. av L. Salvius 1743:106/3, efter Johannisson 1945:181)
- ty så snart the äro ankomne är the blifne döda* (N.M Köpings reseberättelse 1667:84/2, ibid.)

Konstruktionen har alltså gjort sig fri från de ursprungliga begränsningarna och genomgått en delexikalisering och grammatikalisering. Den process enligt vilken *hava*-konstruktionen så småningom har utvidgat sitt användningsomfång och grammatikaliserats kan sammanfattningsvis återges enligt följande:

- (i) *hava* i pres. + (vissa ack.objekt + kongruensböjt preteritum particip av transitiva terminativa verb)
- (ii) (*hava* i pres. + supinum av transitiva terminativa och transitiva durativa verb) + akkusativobjekt
- (iii) (*hava* i pres. + supinum av intransitiva durativa verb)
- (iv) (*hava* i pres. + supinum av intransitiva terminativa verb)

De första tre typerna är representerade i de äldsta fornsvenska källorna, fastän den kongruensböjda formen av preteritum participet till transitiva terminativa verb dominerar under den runsvenska perioden. Senast, först från slutet av 1600-talet, har typen omfattande intransitiva terminativa verb anslutit sig till konstruktionen.

Konstruktionen bär nu upp betydelsen av en förfluten handling som är relaterad till nutiden. Betydelsen av ett nutida tillstånd har p.g.a. delexikaliseringen av verbet *hava* gått förlorad. Denna handling kan ha olika karaktär:

- a) den kan vara resultativ och ange en förändring och åsyfta ett därav följande resultat då verbet är terminativt och transitivt
- b) handlingen är varaktig och berör mottagaren vid durativa transitiva verb
- c) handlingen kännetecknas såsom fortgående, vilket uttrycks genom durativa intransitiva verb
- d) handlingen innebär en förändring av ett tillstånd eller en lokalisering: det gäller alltså en förändring som efterlämnar en följd, en verkan. Denna information förmedlas av terminativa intransitiva verb

Som framgår av detta är resultatbeteckningen möjlig men inte längre obligatorisk i verbfrasen. I detta stadium har verbfrasen blivit oberoende av verbets aktionsart liksom också av verbets transitivitet/intransitivitet.

Den sammansatta verbformen, i vilken det finita verbet *har* knyts samman med supinum till en funktionell enhet, innehåller den temporala informationen om både dåtid förmedlat av supinum och om nutid förmedlat av den presentiska formen *have*. Den av supinum betecknade förflutna handlingen ställs i relation till det genom verbet *har* åsyftade nutiden. Det sammansatta predikatet har ännu inte förlorat sambandet med nutiden. Verbfrasen har alltså ännu inte förlorat sambandet med nutiden. Men redan på detta utvecklingsstadium är det berättigat att betrakta verbfrasen som en i hög grad grammatikaliserad tempusform kallad perfektum. Detta är motiverat både av verbfrasens innebörd – en dåtidshandling med relevans för nutiden – och grammatikaliseringsgrad, mätt i verbfrasens användning vid alla verb. En förfluten handling måste alltså på något sätt hänföra sig till nutiden. Hur sambandet mellan den förflutna handlingen och nutiden ska förstås, har beskrivits av Pipping (1936:150–154) och Kinnander (1973):

- a) en förfluten handling leder till bestående resultat som har relevans för tal-situationen
- b) en förfluten handling är av vikt, av interesse för nutiden
- c) en förfluten handling fattas som en förmodad orsak till ett aktuellt faktum resp. som en förklaring
- d) en förfluten handling utgör en aktuell slutsats om det förflutna, sammanfattning av resultat, rekonstruktion resp. tolkning av fakta eller förlopp
- e) en förfluten handling utgör ett bidrag till en persons resp ett föremåls aktuella karakteristik eller tillstånd (insatser, meriter)
- f) en förfluten handling kan förklara, ursäkta en persons uppförande

Det anses allmänt att det svenska perfektum inte har kommit längre fram än till detta stadium. Med hänsyn till sin specifika innebörd – syftningen på en inte närmare bestämd dåtid och relationen till nutiden – brukar det svenska perfektum beskrivas som ett preterito-presentiskt tempus.

4. DISKUSSIONEN KRING DET SVENSKA PERFEKTUMS UTVECKLING

I den svenska grammatiska litteraturen har diskussionen kring det svenska perfektums utveckling huvudsakligen koncentrerats på följande frågor:

1. Hur förändrades konstruktionen och dess innebörd, vilka var konstruktionens enskilda utvecklingsetapper
2. När kan omskrivningen med *hava* + preteritum particip betraktas som tempusform.

De båda frågorna står i nära samband med varandra.

1. Det finns olika uppfattningar om hur det perifrastiska perfektum har kommit till. Vid formförändringen har man särskilt fäst sig vid preteritum participets form. Man ansåg för avgörande att preteritum participet uppgav sin kongruensböjning och

antog neutral form. Man har också uppmärksammat att endast transitiva verb med akkusativobjekt ursprungligen var möjliga i *hava*-konstruktionen, sedan även intransitiva verb utan akkusativobjekt. Däremot har man inte i någon högre grad beaktat förändringen av ordföljden inom *hava*-konstruktionen, vilket hängde ihop med den syntaktiska omtolkningen av konstruktionen.

Enligt den gängse uppfattningen (Wessén 1965:128ff.) var följande moment av vikt vid utbildandet av det perifrastiska perfektum:

- a) preteritum participet som ursprungligen var kongruensböjt efter akkusativobjektet ger upp sin kongruensböjning och antar neutral form; akkusativobjektet är ofta utelämnat
- b) preteritum particip kan bildas utom av transitiva också av intransitiva verb och objektet kan uppträda i akkusativform i förbindelse med transitiva verb och i genitiv och dativ i förbindelse med intransitiva verb.
- c) objektet kan utelämnas; preteritum participet utvidgar ytterligare sitt användningsområde till intransitiva verb, vilka inte kräver något objekt.

Denna uppfattning stämmer i stort sett bra överens med Kuryłowicz' teori, men ger ingen förklaring av processen som låg till grund för utvecklingen.

S. Ekbo (1943:67ff., 89ff.) har en annan åsikt om *hava*-konstruktionens uppkomst och utveckling. Han anser två typer som ursprungliga och uppkomna oberoende av varandra:

typ a : *hava* i pres. + akkusativobjekt + kongruensböjt perfektparticip av transitiva verb har bildats efter mönster av tillståndspassiv (*vara*-konstruktion); typ c: *hava* i pres. + perfektparticip i neutrum sg. av transitiva eller intransitiva verb utan objekt har bildats i analogi till konstruktionen med operonlig passiv.

Den tredje typen, typ b: *hava* i pres. + akkusativobjekt + icke-kongruensböjt perfektparticip i neutrum sg. av transitiva verb har utvecklats av typ c utan akkusativobjekt och med perfektparticip i neutrum sg.

S. Ekbo vill alltså förklara utvecklingen av *hava*-konstruktionen genom analogi. En liknande åsikt representerar T. Johannisson (1945:14). Han hävdar dock att den ursprungliga typen är typ a med akkusativobjekt och efterföljande kongruensböjt perfektparticip av transitiva verb.

2. Som kriterium för bestämningen av *hava*-konstruktionens status som tempusform har man tagit konstruktionens betydelseförändring. Det avgörande momentet är enligt Johannisson (1945:12) och Ekbo (1943:97), när tillståndsbeteckningen blir handlingsbeteckning. De ställer alltså inte uppkomsten av tempus perfektum i samband med grammatikaliseringsprocessen. Och betydelsesutvecklingen ensam ger ingen entydig förklaring och är därför otillräcklig.

5. ÖVERGANGSFALL TILL DEN FJÄRDE ETAPPEN?

Man kan observera att perfektum i svenskan ofta brukas i samma kontext som preteritum.. Det svenska perfektum brukar användas tillsammans med nutidsadverbial som förstärker dess nutidsbetydelse, t.ex. *nu, idag, i år, i kväll*. Perfektum ska däremot inte förekomma tillsammans med dåtidsadverbial som hänvisar till en bestämd (mer eller mindre preciserad) tid i det förflutna. En sådan kontext är reserverad för preteritum. Faktum är emellertid att perfektum med dåtidsadverbial förekommer i nusvenskan. Här nedan följer några exempel på perfektbruket i den för preteritum karakteristiska kontexten. Det finns alltså en viss överlappning i användningen. Frågan är om den också åtföljs av en vidare förskjutning av tidsbetydelsen hos perfektum i den preteritala riktningen. Nedan anförda exempel, hämtade ur tidningar, tidskrifter, böcker, dokument, samtal, kan kanske belysa denna fråga:

(1) *Jag har varit i Kraków för 20 år sen.* (samtal)

Denna mening utgjorde svaret på frågan ställd i ett samtal: *Har du varit i Kraków förr?* Frågan gäller en persons uppehåll i Kraków och inte handlingens temporala lokalisering i det förflutna. Den temporala dåtidsinformationen av handlingen är här alltså av bakgrundskaraktär. Huvudinformationen gäller en förfluten handlingens aktualitet för situationen i talögonblicket.

(2) *Härmed intygas att NN under tiden den 21/8 - 3/9 1969 tjänstgjort som vikarierande lärare vid ...* (ur ett intyg)

(3) *Fil.kand. NN har under läsåret 1981-1982 tjänstgjort som svensk lektor vid ...* (ur ett tjänstgöringsintyg)

(4) *NN:s undervisning har omfattat 14 vtr fördelade på Hon har undervisat i ...* (ur ett tjänstgöringsintyg)

(5) *NN har utfört sitt arbete vid institutionen med mycket stor ansvarskänsla och engagemang.* (ur ett tjänstgöringsintyg)

De ovan anförda exemplen hämtade ur arbetsintyg representerar en användning av perfektum i den preteritala kontexten. Tidpunkten för den förflutna handlingen är visserligen angiven men uppmärksamheten koncentreras inte på lokaliseringen av den omtalade handlingen i dåtiden utan på den förflutna handlingens relation till kommunikationssituationen. En persons förflutna verksamhet tjänar här till att karakterisera denna persons yrkeskvalifikationer.

(6) *Amerikanska forskare har tagit ut ett foster ur livmodern, opererat det, stoppat tillbaka det och tre månader senare har barnet fötts på normalt sätt. Det avslöjades på tisdagen, sedan barnet nyligen firat sin ettårsdag. Operationen gjordes när fostret var 26 veckor gammalt. Två liknande operationer har utförts, men "Baby Mitchell", som han kallas, är den som överlevt längst.* (DN, den 9/10 1986)

Här vill man med perfektum framhålla aktuella och intressanta resultat inom medicinen. Då huvudsyftet däremot är att bestämma handlingen till tid, går man över till preteritum.

- (7) *Christoph Wolff har hittat Bachmanuskript förr. Det var 1976,...* (DN, den 20/12 1984)

Här uttrycker perfektum att handlingens resultat har aktuellt intresse för nuet. Då man däremot vill ange när handlingen utspelades, tillgriper man preteritum.

- (8) *Småhus, småhustomter och hyresfastigheter har under åren 1981–1984 ökat måttligt i pris, medan utvecklingen varit häftigare de två senaste åren då priserna ökat våldsamt. Prishöjningen har varit ungefär likadan för alla tre typer av bostäder. Detta säger Stockholms fastighetskontor, som kommit till samma slutsats, som fastighetsmäklarna.* (DN, den 20/11 1986)

Även om perfektum här förekommer med dåtidsadverbial, uttrycker det ändå den för perfektum karakteristiska innebörden. Perfektum anger en sammanställning av slutsatser som framkommit ur en undersökning och som är relevanta för den aktuella situationen inom fastighetsbranschen.

- (9) *Ursprungligen har denna konstruktion förekommit i satser med transitivt verb; participet har då tillagts objektet såsom predikativt attribut. Det stod sålunda på grund av sin satsfunktion i ack. ...* (Wessén 1965:128)

I de ovanstående perfektfallen uttrycker författaren sin förmodan om språkliga fakta som ett resultat av sin egen överläggning. Författarens övergång till preteritum är motiverad av att han hänvisar till det dåtidsskede, då de omtalade fakta ägde rum.

- (10) *Under denna tid har ett tiotal vittnen, oberoende av varandra, sett en man stå utanför biografen.* (DN, den 12/3 1987)

Med perfektum utsägs här en slutsats i mordutredningen dragen ur vittnesmål.

- (11) *Om det råder allmän enighet kring det faktum att Wittgensteins centrala filosofiska skrifter har kommit i tryck sedan hans död, har under senare år höjts röster som menat att förvaltarna genom att dröja med offentliggörandet av bland annat vissa privata anteckningar, gjort sig skyldiga till en "normalisering" av Wittgenstein. Och för bara några veckor sedan har denna "debatt" blivit ganska gäll, sedan italienska veckotidningen L'Espresso i Rom utan förvaltarnas tillstånd tryckt utdrag ur Wittgensteins hittills opublicerade privata dagbok från första världskriget.* (DN, den 2/11 1986)

Perfektbruket återger här den livliga diskussionen kring Wittgensteins otryckta privata dagboksanteckningar. Diskussionen har sin historia, lokaliserad till olika tidpunkter i det förflutna, men avgörande är att diskussionens resultat har nuaktualitet och är av intresse för nuet.

- (12) *"...och hon har märkliga ting att förtälja. Hon har sett Suzanne för två år sen - i Dorico."* (S. Trenter, Roparen: 174)
- (13) *Henne känner ni? - Si, si. Hon har bott här många gånger. ... - Har hon beställt rum här? ... - Hon har sin egen villa, en vacker villa ... Signorina Myhr köpte den förra våren. Men tidigare har hon alltid bott här, och ...* (ibid.:179)

Också i de ovan presenterade exemplen finner vi perfektfall med nuvärde, där förflutna handlingar omtalas för att informera om en person. Preteritum används då dåtidlokaliseringen av handlingen är av betydelse.

De anförda exemplen kan peka på att utvecklingen av perfektum i svenskan inte har stannat vid det uppnådda stadiet utan följer i den riktning som förevisats av Kuryłowicz. Genom att användas även i den preteritala kontexten tränger perfektum in på preteritums användningsområde. Om perfektum i svenskan fortsätter att närma sig preteritum är inte givet. Faktorer som motverkar denna utveckling kan infinna sig.

Den sista etappen av utvecklingen representerande en ren dåtidsform är alltså bara sannolik.

6. UNDERSÖKNINGAR AV DET SVENSKA PERFEKTUMS FÖREKOMST I DEN PRETERITALA KONTEXTEN.

Användningen av perfektum med dåtidsadverbial i svenskan har blivit uppmärksammat tidigare. Redan Noreen (1904:676–677) har observerat företeelsen: *“Stundom användes, dock blott alternativt, perfektum i stället för imperfektum ... t.ex. ‘han har varit köpman förr i världen’ (men om förtids-adverbialet börjar satsen helst: ‘förr i världen var han köpman’); likaså: ‘jag har träffat honom en gång i Stockholm’ (en gång träffade jag honom i S.) ‘jag har nyligen läst K:s dikter’ (:nyligen läste jag K:s dikter), ‘jag har ätit middag för tre timmar sedan’ (:för tre timmar sedan åt jag middag).*

Samma iakttagelse görs av Jespersen (1914:393) för danskans del. Som grund för ett sådant bruk anger han den psykologiska motivationen att dåtidsangivelsen läggs till som “en eftertanke”.

Stor uppmärksamhet ägnar A. Thulstrup problemet. I sin artikel “Preteritalt perfekt” 1948 belyser han företeelsen med ett rikt material bestående av 107 exempel. Thulstrup genomför en omfattande undersökning av denna företeelse i skilda textgenrer och konstaterar, att perfektum i förbindelse med dåtidsadverbial förekommer såväl i talspråk som i skriftspråk men är begränsad till vissa textarter. Särskilt vanligt är det i den folkliga berättarstilen, däremot sällsynt i bildat talspråk med undantag för vetenskapliga diskussioner. I skrift förekommer det preteritala perfektum främst i vetenskapliga arbeten och särskilt i historiska framställningar, tyska översättningar, däremot är det sällsynt i litterär prosa, i pressen. Thulstrup betraktar denna användning av perfektum som en “stilistisk egenhet”. Enligt honom saknar perfektum i denna användning anknytning till nutiden och därför kallar han detta perfektum för preteritalt perfektum. Han ser i denna användning en allmän tendens hos perfektum “att i allt högre grad låta perfekt inkräkta på imperfekts domäner” (ibid.:96,101). Den mest övertygande förklaringen till detta bruk av perfektum syns honom i anslutning till Pipping vara känslolinställningen hos den skrivande, som t.ex. ett speciellt intresse, en affekt, ett aktualitetsvärde för de skildrade företeelserna och personerna. Perfektums samband med nutiden beror då enligt Thulstrup på talarens subjektiva omdöme eller tolkning. Thulstrups stora förtjänst ligger först och främst i att ha uppmärksammat problemet och granskat dess före-

komst i ett rikt exempelmaterial. Han har inte lyckats att enhetligt förklara alla användningar av perfektum i sitt material. T.ex. syns honom perfektbruket i berättelser från landsmål, i historievetenskapliga arbeten och i översättningar ha olika grund. I den folkliga berättelsen tycks perfekt fungera "som ett slags indirekt anföring", i historieexemplen används perfektum, då historikern presenterar "vissa tidigare betvivlade förhållanden" som resultat av sin egen forskning eller "klargör hur det verkligen gick till" (ibid.:97, 100) och i exemplen från översatt litteratur står perfektum under påverkan från källspråket.

En annan omfattande undersökning av detta problem har lagts fram 1973 av B. Kinnander i uppsatsen "Perfektum i 'sekundär' användning". Med perfektums "sekundära" användning menar Kinnander den användning då perfektum förekommer med dåtidsadverbial och fungerar som uttryck för "den talandes nuvärdesbedömning" av en förfluten händelse (ibid.:130 ff.). Han förkastar Thulstrups påstått att perfektum har preterital betydelse och hävdar att det är ett nutidstempus. Dess "nuvärde" tyder han som "en slutsats från aktuellt faktum till förfluten händelse", "ett tillbakablickande bedömande", "tolkning av spår", "rekonstruktion", "förmodan", "referens" till en annan källa, uppgift. Också Kinnander presenterar ett omfattande exempelmaterial ur skilda textarter: detektivromaner, geologiska texter, arkeologiska texter, juridiska texter, historievetenskaplig litteratur, vissa typer av referat. I många fall anknyter Kinnander till de av Thulstrup anförda exemplen och argumenterar för att de låter sig förklaras som ett slags bedömning, slutsats, rekonstruktion, referens, tolkning. Så t.ex. förklarar han historikerns rikliga perfektumbruk: "men där 'luckor' finns i förloppet gör han, i perfektum, utifrån sitt nu-plan bedömningar av fakticiteten, drar slutsats av 'spår', rekonstruerar, reflekterar och förmodar, hänvisar till källor och dokument" (ibid.:147). De perfektfall som Thulstrup betraktar som "indirekt anföring" tolkar Kinnander snarare som "en form av referat".

R. Pipping, A. Thulstrup och B. Kinnander har gjort ingående observationer om perfektums bruk i olika textgenrer och med sitt rika exempelmaterial bidragit till belysningen av perfektums olika funktioner.

7. SLUTORD

Som ovan framgår, kan tillämpningen av Kuryłowicz' teori på utvecklingen och beskrivningen av perfektum i svenskan vara fruktbar. De förtjänster som Kuryłowicz' teori har för belysningen av den diakroniska och synkroniska aspekten hos det svenska perfektum kan sägas vara följande:

1. Med hjälp av Kuryłowicz' system kan man entydigt beskriva och förklara det svenska perfektums härkomst och dess enskilda utvecklingsetapper.
2. Tack vara Kuryłowicz' teori är det möjligt att bestämma den språkliga statusen av perfektums utvecklingsstadier, vilket hittills inte har kunnat lösas på ett tillfredsställande sätt.
3. Kuryłowicz' teori antyder även perfektums vidare utvecklingsriktning i svenskan.
4. Kuryłowicz' teori bidrar också till att bättre belysa inte enbart perfektums härkomst utan också dess specifika innebörd i nutidssvenskan.

5. Tack vare möjligheten att tillämpa Kuryłowicz' tidsteori på utvecklingen och beskrivningen av perfektum i svenskan framstår det svenska perfektum som en typisk språklig kategori vilken kan jämföras med motsvarande temporala kategorier i andra språk.

(Received June 1988)

Genowefa Sadalska
Zakład Filologii Szwedzkiej UJ
Al. Mickiewicza 9/11
31-120 Kraków

LITTERATUR

- Andersson Erik 1977, Verfrasens struktur i svenskan. En studie i aspekt, tempus, tidsadverbial och semantisk räckvidd. Åbo akademi.
- Beckman Natanael 1968, Svensk språklära, 9: upplagan. Stockholm, Bonniers.
- Brugmann Karl 1922, Kurze vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen. Berlin, Walter de Gruyter.
- Dahl Östen 1985, Tense and Aspect Systems. Basil, Blackwell.
- Ekbo Sven 1943, Studier över uppkomsten av supinum i de germanska språken. Med utgångspunkt i fornvästnordiskan. Uppsala, Almqvist & Wiksell.
- Haugen Einar 1972, The Inferential Perfect in Scandinavian: a Problem of Contrastive Linguistics. I: Canadian Journal of Linguistics 17/2:132-139.
- Hulthén Lage 1944, Studier i jämförande nordisk syntax. Göteborg
- Ivarsson Martin 1931, Har kommit - är kommen. Ett bidrag till belysning av den senare uttryckstypens funktion. I: Nysvenska Studier 11:61-68.
- Jespersen Otto 1914, Tid og tempus. I: Oversigt over det Kongelige Danske Videnskabernes Selskabs Forhandlingar 5-6:367-420.
- Johannisson Ture 1936, Emfatisk perfektum i det fornnordiska lagspråket. I: Bidrag till Nordisk Filologi tillägnade Emil Olson:159-168.
- Johannisson Ture 1945, *Hava* och *vara* som tempusbildande hjälperb i de nordiska språken. Lund, Gleerup.
- Kinnander Bengt 1973, Perfektum i "sekundär" användning. I: nysvenska studier 53:127-172.
- Kuryłowicz Jerzy 1964, The Inflectional Categories of Indo-European. Heidelberg, C.Winter.
- Kuryłowicz Jerzy 1968, O rozwoju kategorii gramatycznych. Kraków, Państwowe Wyd. Naukowe.
- Kuryłowicz Jerzy 1971, Podstawowe kategorie morfologiczne. I: Biuletyn PTJ 28:3-11.
- Kuryłowicz Jerzy 1977, Problèmes de linguistique indo-européenne. Wrocław, Zakł. Narodowy im. Ossolińskich.
- Körner Rudolf 1941, Tidsrelationerna och deras uttrycksmedel. I: Moderna språk 35:1-64.
- Landtmanson Samuel 1908, Till bruket av perfektum och imperfektum i svenskan. I: Språk och stil 8:252-254.
- Lindberg Ebba 1976, Beskrivande svensk grammatik. Stockholm, Almqvist & Wiksell.
- Lindstedt Jouko 1984, The Past is Present: Notes on the Perfect Tense. I: Studier i nordisk filologi 65:246-259.
- Noren Adolf 1904, Vårt språk. Nysvensk grammatik i utförlig framställning bd.5, s.669-683. Lund, Gleerups.
- Pettersson Thore 1976, Tempus. I: Gårding E. (utg.), Kontrastiv fonetik och syntax med svenska i centrum, s.143-160. Lund, Liberläromedel.
- Pipping Rolf 1936, Om innebörden av perfektum i nysvenskan. I: Bidrag till Nordisk Filologi tillägnade Emil Olson :143-154.
- Platzack Christer 1976, Satsens och meningens tidsbetydelse. I: Lundastudier i nordisk språkvetenskap D 10 : 28-51.
- Platzack Christer 1978, Temporal Meaning: a Description of the Swedish Tense System. I: The Nordic Languages and Modern Linguistics 3 : 472-485.

- Sanne Signe M. 1985, Norsk perfektum sammenlignet med italiensk og fransk. I: *Norskraft* 46:61-81.
- Skov-Larsen Jens 1979, Faktorer, der betinger valget mellem dansk præteritum og perfektum. I: *Aspctology. Workshop at the Fifth Scandinavian Conference of Linguistics* : 127-139.
- En svensk referensgrammatik 1981, nr 8 : Verbets accidenser 1 : tempus. Lund, Institutionen för nordiska språk.
- Teleman Ulf (u.å.), Tid och tempus. Stencil. Lund, Institutionen för nordiska språk.
- Thorell Olof 1973, Svensk grammatik. Stockholm, Esselte Studium.
- Thulstrup Ake 1948, Præteritalt perfekt. Till belysning av gränsområdet mellan perfekt och imperfekt i svenskan. I: *Nysvenska studier* 28 : 70-101.
- Vannebo Kjell I. 1979, Tempus og tidsreferanse. Tidsdeksis i norsk. Oslo, Novus.
- Vannebo Kjell I. 1985, Fortidsformer i norsk. I: *Norskraft* 46:20-42.
- Weinrich Harald 1964, Tempus. Besprochene und erzählte Welt. Stuttgart, W. Kohlhammer.
- Wessén Elias 1965, Svensk språkhistoria III. Grundlinjer till en historisk syntax. 2:a upplagan. Stockholm, Almqvist & Wiksell.
- Wessén Elias (utg.) 1969, Fornsvenska texter med förklaringar och ordlista. 3:e upplagan. Stockholm, Läromedelsförlagen.
- Wessén Elias 1970, Vårt svenska språk. Stockholm, Almqvist & Wiksell.